

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 154 (11952)

1982 чылдың июль 3, суббота

1925 чылда
үндөөлөтүнгөн

Өрткө 3 кеп.

КРАСНОЯРСКИЙ КРАЙНЫҢ ТЫВА АССР-ДЕ ХУННЕРИНИҢ

БАЙЫРЛАҢ АЖЫДЫШКЫНЫ

НАЙЫРАЛДЫҢ БЫЖЫГ ДОҢУ

ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга тураскааткан, Красноярск крайының бистин республикага хуннериниң байырыг ажы-дышкыны дүүн болган. Ону улус четпейин маанай, 18 шак четпейин турда-ла Тыва-ның хөгжүм-шин театрының чаныга «кижи бажы кийирт». Оларның арыннарында өөрүшкү чайыннаан, каткы-хөгүм-да-мында дыйналган.

Красноярск крайының девис-кэри ууг, ол Таймырның эринтеринде бууруу Саяга чедир барык үш мүн кило-метр чыгам шөйүлгөн. Ук край Тыва-биле үдүрүткен бээр ко-жа-хөлбөз чурттал келген бо-гаш, көжөөр араажым, бот-боттарында аалдажым, дуула-жым, найыралдыг быжыг до-нуу багалат алган. Ук найырал Тыва ССРЭ-ниң составында кирген соонда улам быжыгым, чаа күштү мөңөө. Чурттуу барыны болгаш чоон областа-рында Красноярскинде-даа, Тывадан-даа келгенерин «се-биржилер» деп хүндүткө-биле аалдар. Ичингаш ко-жа-хөлбөз келген чангыс чер чурттууларынга дужайы кымга-даа өөрүчүгү, - хөг-лөң-чиг болуру чугаажок.

Айтылган шак-даа кел-ген. Хөгжүм-шин театрының олуттары шүптү ээлег. Рес-публиканың партия, совет ор-ганнарының удуруткучулары, Красноярск крайдан келген төлөөкчүлөр театрының спе-циализири кирип келгенер. Олар-ны кылаачылар болгаш Тыва-ның күш-ажылчы коллективте-риниң төлөөлери, дээди болгаш ортумак өөрөдиге черлерин тургузуларга база студен-тилер деминг адыш чаксаат-кыны-биле уткааннар.

Красноярск крайының Тыва АССР-де хуннерин партия Тыва обкомунун секретары Д. К. Ооржак азыткан. Бистин рес-публиканың экономика, куль-тура, чоңун коммунал-амы-дырал хандырылгалы болгаш өске-даа адырларга көсүкү че-дикшилерин чедип ап кел-ген-даа, ам-даа ол талазы-би-

ле бурнгаар бажымнары кы-лып-да турар. Ол дээрге, чан-гыс өбүлүде акы-дуума рес-публиканың, РСФСР-ниң областын, крайларыны, өң ишкисе көжөмөстө Кра-сноярск крайының дуузы-дыр дээрли ол демделген.

Красноярск-биле харызаа-мыс Тывага улусчу револю-цияны үзүндө улам ханы-лаан. Ывандың арааттарын иш-тики өөдәдәрдән болгаш ак дээрбилерден Красноярск Крайга келген кызыл коман-дирлер Шетиникиниң болгаш Крайчонун кызыл партия-налары хостаарына кириш-кен.

Кожыс крайының бистин республикада хуннери совет улусту төөгүлүгү юбилейниң чыгыр, СЭКП ТК-ның май (1982) Пленумунун шитип-тирери амдыралга ботта-дыр дээр маадырдыг күш-ажылды үзүндө болуп турар-ны онгай деп, Д. К. Ооржак чугаалаан.

Кожаның крайың Тыва-га аалды келгени дээр, олар-ның чөйрө келгени ачы-ду-узы дөш өөрүчү четтиргени ол илестиннаан, ажыл-ишке чаа-чаа чедикшилерин аал-чылар күзөөн.

СЭКП Красноярск крайко-мунун секретары Н. П. Сидко-ва делег крайының ишчилери-ниң өмүзүндө ишг байыр-ны республиканың ишчиле-ринге чөйрөгөн. Ийн дакпыр орденниң крайың девис-кэ-ринге турткан, улус ажыл-агыйының ачы-бүрү адыр-ларында ачыдан турар барык чүс хире национал улу-стар партияның XXVI съездинин шитиптирери база он бирги беш чылдың пландыг даалгаларын чедип-киниң күсөдир дээр канчаар ажылда турарын ол кыска-зы-биле таныштырган.

Красноярскиниң уран чүүл ажылдакчыларын талатты-зын бистин республиканың көрүкчүлери билдир. Оон хөгжү-мүгү комедия театрының арти-стери чоокта чаа дыка хөй иш-

лери бараалгатканнар. Бо улаада краснояржылар база-ла акы шынарыг, хөй номерле-рин белекпен алгаш келгени өө-рүнчүг.

«Енисейские зори» ансам-блдың артистери «Калинка» деп танчы-биле концерт про-грамманын азыткан. Эддек-чараш шимчөөшкүлөр, азын-гыр күсөдөдөр көрүкчү-лериң сагыш-сеткилин хаара туткан. Ол ишкеш Краснояр-скиниң опера болгаш балет театрының солист Г. Коню-рин күсөткен ырлары край-ның уран талантлыгыларын хөйүн херечилеп турар.

Красноярск филармонияны-ның улустуң хөгжүм херексе-лдериниң «Армаре» астрада ансамблиниң ыраажылары хөг-жүм-шин театрының сцена-зынга тергенин эки ойналган.

Тыва улустуң хоому-биле чүгүлөш хөгжүм херексе-лери Чогу чүктүгү биче улустары-нда база бар. Ону баргас дээр. Эвенк болгаш Таймыр автопо-луг округтарын төлөөкчү-лери ону күсөдү бээр, залда шыншым барган. Оон үнү чам-дыкта туундунуң дошкун соо-гу-даа сагышка кирер, ыңда кижилерин чырык сеткил-даа илден апар, эвенкилерин, нечтерин, хантыларын ба-за өске-даа улустарын маа-дырлыг күш-ажыл-даа кара-ка-чуруттуна бээр. Ону ды-наарга, Токутун илдериниң аралында-даа ышкаш, улуг да-лай чалгыш-даа ышкаш сагы-дырар.

Красноярск крайының ком-сомол шаңнаалыны лауреады, Сибиряниң технология инсти-тутунун «Енисейские зори» деп ансамбли база бир танчы-ны күсөткен соонда, концер-тин бүтү кижикчилери сче-наже үнү, көрүкчүлөр-биле байырлашканнар.

Д. ЧЫДЫМ.
ЧУРУТКАДА: байырыг ажыдышкыны үзүндө (үстү-дө): «Енисейские зори» ан-самблдың мүссөлдөи.
В. ЧАДАМБАНЫҢ фотола-ры.

ЛЕНИНГЕ ТУРАСКААЛГА-ЧЕЧЕКТЕР

Красноярск крайының амгы шаңнаа көсүлүшү Владимир Ильич Ленинниң ады болгаш оум чок ажыл-хө-рөктери-биле сыйры холбош-кан. Күчүлүг Енисейниң эриктелгес шөдүлгөс турган чылдарында негизинде барып Сибиряниң кайгамчык хөгжү-лөсү ол өттүр көргөн.

Крайың бөгүчүгү экономика-зы болгаш культуразы — оң көсүкү бадыткады. Ленинниң өттүр көрүшүгү тыва улус-ка база чечендикшиликте орутку азыткан.

Дүүн В. И. Ленинниң ады элзөөн Кызылдың төп шө-лүгө Тываның аалчылары — ССРЭ-ниң 60 чылдагы турас-кааткан Красноярск крайың Тывага хуннериниң киржик-челери — крайың партия, со-вет, күш-ажылчы, эртем бол-гаш чогаалдык коллективте-риниң төлөөкчүлери чедип келгенер. Хөгжүм-шин байырлаалдыг үнү чаңгылаан берген. Крайың делегация-зын удуруткучулары — СЭКП крайкомунун секретары Н. П. Сидкова, крайгускомун дар-галының оралакчысы В. Н. Семёнов, СЭКП Тыва обком-унун секретары Д. К. Ооржак, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргалының оралакчысы К. С. Шойгу, Красноярск крайың болгаш Тываның хөй-икити организа-цияларының төлөөкчүлери В. И. Ленинниң тураскаалы-га барып, баштыгыча ханы ышкышылды болгаш хүндүт-келди алерептишпаан, чечек-терин салганнар.

ФОТОДЕЛГЕЛГЕ

Дүүн республиканың хөг-жүм-шин театрында «Кра-сноярск крайың хөгжүлүдө» деп фотоделгелге азыттыганын.

Ажыдышкына СЭКП об-комунун пропаганда болгаш агитация кидизинин эргелен-чизи А. К. Канай чүве чу-гаалааш, ССРЭ-ниң тургус-туганындан бээр 60 чыл өмү демделеп турар чылыыста Красноярск крайың Тывага хуннери болуп турары улуг болушкун, ол Красноярск край биле Тыва АССР-ниң

шагдан бээр туруп келген экономиктиг болгаш культу-ра харылааларын быжылаары-га улуг ийик болуп дээрзин ол демделгезин. Фотоделгелге Кра-сноярск крайың Тывага болуп эртпүр турар хуннериниң бир кезин болуп турар.

ССРЭ-ниң Журналисттер зви-лелиниң «Красноярскиниң па-норамы» фотостудияның ди-ректору В. Чин-Мо-Цай делгел-гени көрү-биле келгенерге кыска тайылбыры кылган.

Красноярскиниң ийн дакпыр Ленин орденниг, Октябрь Революциязы болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнерлиг машина тудушкунунун В. И. Ленин аттыг заводунун болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг ВЛКСМ-ниң 50 чылы аттыг алюминий заводунун коллективте-риниң дузалал көдээ ажыл-агыйны хөгжүдөр, көдээге шеф ажылын күштөлдирер талазы - биле БЕДИТКЕН СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

Бистин коллективтерини-тин амгы чоннары СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Плену-мунун шитиптирери, СЭКП ТК-ның Чингиз секретары эш Леонид Ильич Брежнев-тин илеткелди, бүгү совет улус дег, улуг сеткил ха-шышкын-биле, бистин Ком-мунист партиясы дээр дүрүм баураар чогаалар-биле хүлөп алган. Пленумга чугаалашкан Аш-тем про-грамманы чурттуу социал-экономика хөгжүлүдөниң болгаш совет улустуң чаагай чоруп бөдиргенин калбан программаны боттадырары-биле тудуш холбошкан.

ССРЭ-ниң 1990 чылга чедир улаа Аш-тем программа-зында төсөлдөгүлөрүлөр бедик, күсөткен хөгжүлүдө, башкы харымсалгалы. Оларны чүгүлө бүтүлгөс болгаш кы-жи бурчтуу кырышпаа-биле шитиптирери болуп бол-гаш кым-даа кыймылга ар-ты болбас.

Бистин крайга чоокта чаа чоруп СЭКП ТК-ның Полит-бюро кижигуу, СЭКП ТК-ның секретары эш К. У. Черненко-ну дамытыр Сибиряниң — краснояржыларга хамаа-рыштыр эш Леонид Ильич Брежневтин чугаалаан сесте-рин бистин коллективтериниң амгы-ишчилериниң сеткил-чүрөзүн ханымыга четкен. Эш Л. И. Брежневтин кра-снояржыларын күш-ажылчы беши-биле — үлөткөс — бүтү улустуң хөдөөгө мөңгөдөн дуржулганын Сибиряниң эр-шөдүлгү-биле кийирер боор деп бузуурга бистин ышкы Төвүн чуртуулузга аас-ке-лини болгаш чечендикши-ни, СЭКП-ниң XXVI съезди-ниниң төөгүлүгү шитипти-рин амдыралга боттадырар дээр чаа-чаа амгы-хө-рө-ктерини сорук кийирип турар.

Бистин күш-ажылчы кол-лективтерин Коммунист партиянын кийгиримига то-даргай херектер-биле хары-лаарын болгаш Аш-тем программаны боттадырары-га чогуур салымшыкын кийирер боттарының хү-лээлгезин деп санап турар.

Бистин ап турарымыс бедик болгаш күсөткен хөгжү-лүдөгүлөрүлөр дуулаал кед-дө амгы-агыйларын тургу-зар, көдөөгө боттуг дуула-ны көрүдөр талазы-биле оң мурунда чедип алган тү-недерге, мөңгөткөдөн дур-жулгага үндөөлөтүнгөн.

Чинжээ, алюминий заводунуң аграр пегинге 1981 чылда 120 тонна ээти, 615 тонна сүтү, 1.2 миллион чуурган бүүдүргөн. Заводтун дуулаал көдө амгы-агыйны хөгжүл-гөс болгаш дөңгөрүгө чы-ды дургулаада миллион амгы рубалы чаргалдаан. Машина тудушкуну завод-тун кедээ амгы-агыйында 173 тонна ээти, 90 тонна погальарын бүүдүргөн.

Партиянын край комитети-нин чедип пленумга Красноярск крайың 1990 чылга чедир аш-тем про-

грамманы бадмылаан. Бистин бүүдүргөлөрүлөр кол-лективтери ол программаның мүссөлдөнигө төлөпүгү үлүүн кийирер шитипти-рери болгаш дараазында бедиктен хүлээлгелерин ботта-рынга ап турар:

АЛЮМИНИЙ ЗАВОДУ

1982-1985 чылдарда дуулаал амгы-агыйны материал-техниктиг баазаамы хөгжүдө, он ийги беш чылда 7 миллион рубль хөмчөөдүгү капитал салымшыкын үндүрер.

Мал амгылыгы азын каш тудушкун кийир болгаш чаартырып хандырар, мета-лизиниң бедик денгезин чедип азыр, күш-ажылды бүүдүрүчүлүү азын улуг хөмчөөгө бедирер.

Мыймыг бода малдың баш санын 1985 чылга че-дир 1100 баш, 1990 чылга че-дир 1300 баш чедирер; ха-ваннарын ол-ла дараалаашка-биле 2000 болгаш 4000 муң баш чедирер.

Малды баш санын болгаш продуктуузу эстерерини күсөдү-биле эрт бүүдүрүш 1985 чылда 400 тонна, 1990 чылда — 700 тонна, сүтү ол-ла дараалаашка-биле 1000 база 1500 тонна чедирер.

Мал амгылыг чөмөр-биле зооу ветлөдөсиге чедир хан-дырарың хөмчөгөдөр бот-тандырар.

Заводтун амгылыгына чаа погальар-биле ханды-рын экижидер-биле ийги шөдү 10 муң дөңгөрүгө метр теплиа амгы-агыйны тудар.

Дуулаал көдээ амгы-агый-ның социал хөгжүлүдөниң амгы-агыйларын күш-ажылды дымштылга болгаш чуртталга байдаларын эки-жидериниң программаны боттадырар.

Он бирги беш чылда 3 муң дөңгөрүгө метр шөдүгү чур-тталга бажымнарын, урулгар садым, столованы, эмвөлө пунктуну, магазини, а о ышкыш амгылар хандыр-ла таууларын амгылаага кийирер.

Чуртталга суурунун долу чогаайыкыдыганын он ийги беш чылда доозар.

Емельянов районун со-хостарына шеф дуулаал ке-дириниң хөмчөгөдөр бот-тандырар: 1981-1985 чылдар-да 2.5 муң дөңгөрүгө метр шөдүгү чуртталга бажымна-рын, 3 муң тонна сенаж болгаш сарос салыр черле-рин, 12.5 муң дөңгөрүгө метр тарва шапнарын тудар, ажаада амгыларын чогуур хуусаадыла болгаш эки шы-нарыг чорудурунга эргежон чугула дуузын лонкамаал көрүгээр.

Бедиткен социалистг хүлээлгени алюминий болгаш машина тудушкуну заводтарының амгылыг чоннарының ийги хуралдарына чугаалашкан бол-гаш бадмылаан.

МАШИНА ТУДУШКУН ЗАВОДУ

1985 чылга чедир 2134 га, 1990 чылга чедир 5200 га чер-лерин амгылаага кийирер. Дуулаал көдээ амгы-агый-ның материал-техниктиг баа-заамы хөгжүдөсиге 1982-1985 чылдарда 7 миллион, он ийги беш чылда — 5 мил-лион рубль капитал салым-шыкын үндүрер.

Дуулаал көдээ амгы-агыйга 1990 чылга чедир 500 башка бызаа кылаамы, улуг ийнеке беш кылаамы, 1500 баш ха-ванны семиртар кылаамының ийги ээчөөн, мал чөмөниң цегин, тарва курдурар черин, тепляканы, суген далганы кы-лап пунктуу тудар. 1200 дөң-гөрүгө метр чуртталга ба-жымнарын амгылаага кийирер.

Мыймыг бода малдың баш санын 1985 чылдың төңүзү-дө 700, 1990 чылдың төңүзү-дө 1700 баш чедирер; хава-нарын ол-ла дараалаашка-биле 2000 болгаш 4000 муң баш чедирер.

Малды баш санын болгаш продуктуузу эстерерини күсөдү-биле эрт бүүдүрүш 1985 чылда 400 тонна, 1990 чылда — 700 тонна, сүтү ол-ла дараалаашка-биле 1000 база 1500 тонна чедирер.

Мал амгылыг чөмөр-биле зооу ветлөдөсиге чедир хан-дырарың хөмчөгөдөр бот-тандырар.

Заводтун амгылыгына чаа погальар-биле ханды-рын экижидер-биле ийги шөдү 10 муң дөңгөрүгө метр теплиа амгы-агыйны тудар.

Дуулаал көдээ амгы-агый-ның социал хөгжүлүдөниң амгы-агыйларын күш-ажылды дымштылга болгаш чуртталга байдаларын эки-жидериниң программаны боттадырар.

Он бирги беш чылда 3 муң дөңгөрүгө метр шөдүгү чур-тталга бажымнарын, урулгар садым, столованы, эмвөлө пунктуну, магазини, а о ышкыш амгылар хандыр-ла таууларын амгылаага кийирер.

Чуртталга суурунун долу чогаайыкыдыганын он ийги беш чылда доозар.

Емельянов районун со-хостарына шеф дуулаал ке-дириниң хөмчөгөдөр бот-тандырар: 1981-1985 чылдар-да 2.5 муң дөңгөрүгө метр шөдүгү чуртталга бажымна-рын, 3 муң тонна сенаж болгаш сарос салыр черле-рин, 12.5 муң дөңгөрүгө метр тарва шапнарын тудар, ажаада амгыларын чогуур хуусаадыла болгаш эки шы-нарыг чорудурунга эргежон чугула дуузын лонкамаал көрүгээр.

Бедиткен социалистг хүлээлгени алюминий болгаш машина тудушкуну заводтарының амгылыг чоннарының ийги хуралдарына чугаалашкан бол-гаш бадмылаан.

ЧАА АВТОВОКЗАЛ: удавас ажыглалга кирер

Найыссыладык муруну чу-гуяда Магистральная трассасын чогууда база бир көрүштүгү, чараш объект не-мешкен. Дегем, чырык сонгалар-лыг, 2 кат бажымнарын кы-рында «автОВОКЗАЛ» деп көсүкү, улутаттыр бижээ. Ол дээрге чүгүлө кызылчыларын эвес, республиканың чуртталгы чо-нуулу амгылаага кирерин чет-тикпейн манан келгени найы-ссылымыс төн чаа авто-вокзал ол-ла болгай.

Чаа автовокзалды тудуу доостурунга чоотулаан. Ам-гы үеде мыла шеверлектер, бызачылар, электривтер, плиточниктер, мраморщиктер ажылдап турар. Автовокзалды аягуст айда доозуу-биле амгы-лаага кирер дээр тудушкун-лар-даа, чагыччылар-даа бир деминг ажылдап турар.

Тыва транспорт эргелдигин капитал тудушкунуң на-чалыгын В. А. Морозов-биле ужурашкан. Чаа автовокзал дугайында бистин көмчүкү-ларымска таныштырарын дидарымыска, ол мынчаар та-йылбырлаан:

— автовокзалды бажымна-рыг дегем, чырык, аңаа бүгү-ле чүве пассажирлерге таарым-чал болуп турар. Шахта-ла автовок-зал 500 пассажирин сайгарып болуп аргалым. 6 пассаж-ажылдаар, мынчанга улуг оочур-даа турбас укурлуг. Кассир-биле пассажирлерин харылажырынга динамик-терин тургузар. Эргн автовок-залга, мынчанга чыгы үеде пассажирлер ур оочурулар берге байлалдар таарып турар болгай. 20 оуттук кафе, парикмахерская, ме-дицинск, шыжаар камера, уру-лардыг недерге компата пас-сажирлерге бараан болуп турар. Транзит пассажирлерге бол-гаш бичи уруларын пас-сажирлерге 12 оруштук гос-тинна база бар.

Мадаа улуг залга телеви-зорларын тургузар, справка боор бюро ажылдап турар. Кызылга баштайгы электрот-пушак автовокзалга турар. Перронга платформа айтык-чыларын кылдыр.

Автовокзалды иштиге са-лыр дөңгөрүлөрдө бичи бөрү-биле ап, четчөлдөс. Чаа автовокзалымыс пасса-жирлерге таарымчалыг болуп дээр бүгү-ле чүвени кылдып, хүлөп алырынга белекпен ту-рар бис.

Амга чедир бүтпейн ту-рар чүве, автовокзалга азыр шимчөөшкүн расписания баа калбан паныо чурукту Кызылдың чурукчулар мас-терсаямыга эртен чыгыны чагыш наан. Ону мастер-ская ам бо хүннерге чедир күсөткөс — деп, В. Морозов чугаалаан.

Автовокзалды кол улуг экинчиден кирерге-де дегем залга келер. Залдың шалазында тыва национал угуулар-ны мрамор даштан шеверлиг

салган, оларның ортуунда ча-раш мозаика. Ында Олег Бат-рушевтиң мраморщиктер бри-гадамы ажылдап турар.

— Автовокзалга ийитизи-биле 700 дөңгөрүгө метр хана-ны, шаламы плиталар-биле са-лыр бис. Амгы ам кодуу доозулган, чүгө 2 хире амгылар артыган. Столовая-ны, подвала ханаларын, ша-лааларын плиталардан кыл-ган. Шеверин, чараш кызыр дээр кызыл-ла келдиш. Бри-гадада 7 киж бар. Шүптү-ла эки амгылар, кызыл амгы улус. Ылангыя Г. Смышляева, Р. Боронкова оларны демделеп болур — деп, плиточниктерин бригадир С. Лукьянов биске чугаалаан.

Чаа автовокзалды тудуу-да артык иштин шеверлек амгыларын эки шапнарыг доозар дээр № 48 тудуг эргел-диниң мурунчы бригадалары ССРЭ-ниң Дээди Совет-ниң депутаты Ф. Григоров-

чиниң, Тыва АССР-ниң алдар-лыг тудушкуну М. Т. Мияла-ның маллар бригадалары болгаш О. Батрушевтиң мрамор-щиктер, С. Лукьяновтиң плиточниктер бригадалары мыда амгылап турар.

Л. Ф. Григоровичиниң бри-гадазы алган социалистг хү-лээлгени, планын оонадаан амыр күсөдүгү келген. О. Батрушевтиң 7 киж со-стааты мраморщиктер бри-гадамы 33.4 муң рубльниң амгыларын кийир тургаш, херек кырында 54.6 рубльниң тудушкуну амгыларын кы-лап бүүдүргөн, азы планын оонадаан 54.5 хуу амгы күсөткен. Бригадир Олег Батрушев № 48 тудуг эргел-динде 12 чыл амгы амгылап беаген болгаш амгылы эки билир, төлөптин-биле эки үл-гөр-чиктекти эш-өөрүгө көр-гүлү келген.

Н. ООРЖАК.
«Шынык» көрр.

H L H

